

Д. О. Козинська

*здобувачка VI курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. В. Левенець

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ В АСПЕКТІ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Найцінніше, що є у кожної людини, незалежно від місця її народження, віку, статті, релігії та інших факторів, є її життя. Згідно із ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), право кожного на життя охороняється законом [1]. Ця норма закріплює одне з фундаментальних прав людини та водночас визначає подвійний обов'язок держави не лише утримуватися від протиправного позбавлення життя, але й вживати активних заходів для його захисту, а отже – виконувати свої як позитивні, так і негативні зобов'язання.

Питання позитивних зобов'язань в аспекті права на життя завжди буде актуальним та чутливим, адже сьогодні, коли в сучасних реаліях кожен з нас може стати свідком військового конфлікту, пандемії, соціальної та/або економічної нестабільності, роль держави у виконанні своїх як негативних, так і позитивних зобов'язань, стає критично важливою для захисту свого населення та збереження кожного людського життя.

Варто почати з того, що поділ зобов'язань держави на «позитивні» та «негативні» походить із класичної теорії прав людини. Він пов'язаний із двома підходами до ролі держави у забезпеченні прав і свобод, а саме з мінімальним втручанням (негативні зобов'язання) та активною участю держави (позитивні зобов'язання).

До ХХ ст. позитивні права людини включали в собі соціальні, економічні та окремі культурні права, які потребували виконання позитивних зобов'язань держави щодо їх забезпечення, захисту та реалізації, але вже згодом, у другій половині ХХ ст., у конституційному праві країн-членів Ради Європи позитивні

зобов'язання держави починають поширюватись і на так звані негативні права (мова йде про права на життя, свободу, особисту недоторканість, повагу до приватного та сімейного життя, заборону тортур, дискримінації та ін.) [2].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) постійно вдосконалює свої позиції щодо позитивних зобов'язань держави, аналізуючи та вирішуючи справи, які пов'язані із захистом прав і свобод людини, адже держава не може лише утримуватися від порушення цих прав, а й повинна вживати заходів для їхнього забезпечення, роблячи зі свого боку все, аби досягти балансу між правами громадян і обов'язками держави.

ЄСПЛ у своїй справі «Кальвеллі та Чільо проти Італії» зазначає, що перше речення ст. 2 Конвенції, яке вважається одним із фундаментальних положень Конвенції та закріплює право на життя як найважливішої цінності сучасного демократичного суспільства, вимагає від держави не лише утримуватися від «умисного» позбавлення життя, а й вживати відповідних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під її юрисдикцією [3].

Загалом, позитивні зобов'язання держав за ст. 2 Конвенції стосуються багатьох важливих для суспільства сфер життя (наприклад, щодо захисту життя під час збройних конфліктів, щодо ефективного, оперативного та неупередженого розслідування випадків позбавлення життя та ін.), але вкрай вразливою та проблемною, аналізуючи практику ЄСПЛ, залишається сфера охорони здоров'я, адже право на медичну допомогу та медичне обслуговування в Конвенції прямо не закріплено.

Так, ЄСПЛ зазначає, що відповідно до ст. 2 Конвенції, у держав виникає позитивний обов'язок гарантувати належний рівень медичних послуг для людей та встановлювати правила, які зобов'язують медичні заклади приймати відповідні заходи для захисту життя своїх пацієнтів, а невиконання таких обов'язків щодо належного лікування хворих, а також заподіяння шкоди життю людини через лікарську недбалість може становити невиконання матеріально-правового аспекту ст. 2 Конвенції у тих випадках, коли це невиконання призвело до смерті особи, яка знаходиться під юрисдикцією цієї держави [4].

ЄСПЛ також виокремив критерії, які слід брати до уваги під час вирішення питання про наявність позитивних обов'язків держави у сфері медицини у рішенні Великої палати «Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії», які слід брати до уваги під час вирішення питання про наявність позитивних обов'язків держави у сфері медицини. Отже, щоб підпадати під необхідну категорію справ, мають бути доведені в сукупності три факти: 1) діяння медичних працівників повинні виходити за межі простої помилки чи медичної недбалості в тій мірі, в якій ці працівники відмовляють пацієнту в екстреній медичній допомозі, незважаючи на те, що вони розуміють, що життя людини знаходиться під загрозою через відсутність відповідної допомоги; 2) розглянутий недолік повинен бути об'єктивно та реально визначений як системний чи структурний для того, щоб його можна було застосувати державними органами, а не просто стосуватися окремого випадку, коли щось могло бути неналежним у розумінні неправильного чи поганого функціонування; 3) повинен бути причинно-наслідковий зв'язок між оскаржуваним недоліком і шкодою, яка була завдана пацієнту, а сам недолік повинен бути результатом невиконання державою свого обов'язку по забезпеченню регулятивної бази в більш широкому значенні (тобто не повинен стосуватися одиничного випадку) [5].

Вищевикладене свідчить, що держава не може обмежуватися лише пасивним невтручанням у права людини, а зобов'язана активно захищати та гарантувати їх реалізацію. Саме ефективне виконання державою своїх як негативних, так і позитивних зобов'язань у сфері права на життя є ключовим критерієм демократичного суспільства, від якості виконання цих зобов'язань залежить не лише захист кожної окремої людини та її життя, а й дотримання основоположних цінностей, які становлять фундамент сучасного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Христова Г. О. Про позитивні зобов'язання держави стосовно прав людини в умовах збройного конфлікту та його наслідків. URL: <https://rm.coe.int/native/168072b3cf>.

3. «Кальвеллі та Чільо проти Італії» (Case of “Calvelli and Ciglio v. Italy”) : постанова Великої Палати ЄСПЛ від 17.01.2002 р. (заява № 32967/96). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-60329%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-60329%22]}).
4. Горпинюк О. П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2020. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf.
5. Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії (Lopes de Sousa Fernandes) : Рішення ЄСПЛ від 19.12.2017 р. (заява № 56080/13). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{fulltext:\[Лопеш%20де%20Соуза%20Фернандеш%20проти%20Португалії%E2%80%A8%20\(LOPES%20DE%20SOUSA%20FERNANDES\)\],documentcollectionid2:\[GRANDCHAMBER,CHAMBER\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{fulltext:[Лопеш%20де%20Соуза%20Фернандеш%20проти%20Португалії%E2%80%A8%20(LOPES%20DE%20SOUSA%20FERNANDES)],documentcollectionid2:[GRANDCHAMBER,CHAMBER]})